

BOJXONA ASPEKTIDA INTELLEKTUAL MULKNI HIMOYA QILISH – MAMLAKATNING STRATEGIK RESURSI SIFATIDA

Sodikova Niginabonu,

4-kurs kursanti,

O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining Bojxona instituti

Muratova Shohista Nimatullayevna,

iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent,

O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining Bojxona instituti

Zamonaviy jamiyatda xalqaro munosabatlarning jadal rivojlanishi, bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi va axborot-raqamli texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida ishlab chiqarish vositalari va ijodkorlik natijalariga xususiy mulkchilik imkoniyati jismoniy ma'noda nomoddiy, lekin fuqarolik huquqida moddiy (qiymat, mulk) mulk ob'yektlari, axborot xarakteri, intellektual faoliyat natijalari, individuallashtirishning tenglashtirilgan vositalari va turdosh mulk huquqlari ma'nosida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Butun dunyoda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham iste'mol bozorini sotilishi mamlakat milliy va iqtisodiy xavfsizligiga real xavf tug'diruvchi kontrafakt va qalbakilashtirilgan mahsulotlar importidan himoya qilish eng dolzarb muammo hisoblanadi. Qalbaki, kontrafakt, yashirin import, intellektual mulk huquqlarining buzilishiga qarshi kurashish bojxona organlari faoliyatining eng muhim yo'nalishi bo'lib, ular mahsulot ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, iste'molchilar huquqlarini ta'minlaydi, bojxona to'lovlari vositalarini ko'paytiradi.

Intellektual mulk umumjahon deklaratsiyasining 2-bandida intellektual mulk atamasi umumiy kelishuv asosida intellektual xususiyatga ega va himoyaga loyiq deb e'tirof etilgan har qanday mulkni, shu jumladan, lekin ular bilan cheklanmasdan ilmiy va texnik ixtirolar, adabiy yoki san'at asarlari, tovar belgilari va korxonalar, sanoat namunalari va geografik ko'rsatkichlarni anglatadi.

Intellektual mulk – keng ma'noda atama qonunda mustahkamlangan vaqtinchalik mutlaq huquqni, shuningdek, mualliflarning intellektual faoliyat natijalariga yoki individuallashtirish vositalariga bo'lgan shaxsiy nomulkiy huquqlarni anglatadi.

Boshqacha qilib aytganda, intellektual mulk (keyingi o'rinlarda – IM) inson ongini yaratish natijasidir. IM ob'yektlari ixtirolar, adabiy va san'at asarlari, ramzlar, nomlar va tijorat maqsadlarida foydalaniladigan tasvirlarni o'z ichiga oladi.

Oxirgi 5 yil ichida intellektual mulk sohasidagi nohaq raqobat to'g'risidagi shikoyatlar oqimi 7 baravardan ortiq ko'paydi. Mualliflik huquqi egalarining da'volarini sudlarda ko'rib chiqish natijalari shuni ko'rsatadiki, sudlanuvchi uchun milliy ishlab chiqaruvchi maqomi katta ustunlikdir. Bundan tashqari,

ishlab chiqarish har doim ham o'zlashtirishning yakuniy maqsadi emas. Brendreyding – qonunchilikdagi “bo'shliqlar” va huquqni qo'llashning past darajasi tufayli boshqa odamlarning brendlarini qo'lga kiritish – qoidalar bo'yicha o'ynaydigan importerlar va mahalliy ishlab chiqaruvchilarga zarar yetkazadi.

Intellectual mulk jahon bozorida tobora muhim tovarga aylanib bormoqda hamda tovar va xizmatlarda mujassamlangan IM obyektlari mahsulotimizning jahon bozorida raqobatbardoshligini maksimal darajada oshiradi. Mamlakatimiz qator xalqaro hujjatlarning ishtirokchisi hisoblanadi, jumladan:

- Sanoat mulkini himoya qilish bo'yicha Parij konvensiyasi (1991);
- Markalarni xalqaro ro'yxatga olish to'g'risidagi Madrid kelishuvi (2006);
- Patent kooperatsiyasi shartnomasi (1991);
- Savdo belgilari to'g'risidagi shartnoma (1998);
- Patent huquqi to'g'risidagi shartnoma (2006), shuningdek, bir qator boshqa hujjatlar.

Intellectual mulkni himoya qilish masalalarini tartibga solishning huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksida belgilangan.

Bojxona organlari o'z vakolatlari doirasida bojxona hududiga olib kirilayotgan va bojxona nazorati ostidagi intellectual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish choralarini ko'radilar. IM egalari huquqlarini himoya qilish yo'llaridan biri – bu IM ob'yektlarini Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan yuritiladigan bojxona reyestrda ro'yxatdan o'tkazishdir.

Shuningdek, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 26-apreldagi “Intellectual mulk sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-221-son qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq, Davlat bojxona qo'mitasi intellectual mulk ob'yektlarining bojxona reyestriga kiritilgan tovar belgilariga, intellectual mulk huquqlarini himoya qilish bo'yicha texnik reglamentlarga nisbatan qonun hujjatlari talablari buzilganligi va qonun hujjatlari talablariga qat'iy rioya etilishi to'g'risida ma'lumot beradi. Ushbu sohadagi qonun hujjatlari talablari Texnik jihatdan tartibga solish agentligi va Farmatsevtika sanoatini rivojlantirish agentligi tomonidan amalga oshiriladi.

IM ob'yektlarini bojxona reyestriga kiritish uchun huquq egasi yoki uning vakolatli vakili Davlat bojxona qo'mitasiga ariza bilan murojaat qilishi kerak. Unda mualliflik huquqi egasi yoki uning vakolatli vakili to'g'risidagi ma'lumotlar bo'lishi kerak, unda ism, rekvizitlar va (agar mavjud bo'lsa) elektron pochta manzili ko'rsatilgan; vakolatli organ tomonidan berilgan IM obyektiga bo'lgan huquqlarning amal qilish muddati, shuningdek huquq egasining yoki uning vakolatli vakilining vakolatlarini tasdiqlovchi hujjatlar to'g'risida; obyekt bojxona reyestriga kiritilgan muddat (3 yildan ortiq bo'lmagan) ko'rsatiladi.

Huquq egasi yoki uning vakili faqat reyestriga kiritilganidan keyingina IM ob'yektlariga bo'lgan huquqlarning himoya qilinishini ta'minlash maqsadida bojxona nazorati ostidagi tovarlarni chiqarishni to'xtatib turish choralarini ko'rish to'g'risida bojxona organlariga murojaat qilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 385 (Intellectual mulk ob'ektlarining bojxona reyestriga kiritish to'g'risidagi ariza) va 388 (Intellectual mulk ob'ektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish choralarini ko'rish to'g'risida bayonnoma) moddalarida nazarda tutilgan shartlarni hisobga olgan holda, bojxona organlari huquq egasi yoki uning vakili sudga murojaat qilishi va ishni sud muhokamasiga tayinlash to'g'risidagi ajrimni bojxona organlariga taqdim etishi uchun intellektual mulk ob'ektlariga bo'lgan huquqlarning buzilishi belgilarini o'z ichiga olgan tovarlarni chiqarishni to'xtatib turish tartibini qo'llaydi.

Bojxona organlarining mansabdor shaxslari deklarantni va huquq egasini tovarlarni chiqarishni to'xtatib turish sabablari va muddatlari to'g'risida darhol xabardor qiladilar.

O'zbekistonda intellektual mulkni himoya qilish bilan bog'liq vaziyat noaniq: bu boradagi muhim ilg'or qonunchilik ishlanmalari, so'nggi jahon tendensiyalariga mos, intellektual mulkning mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi roli biznes va davlat tomonidan yetarlicha baholanmaydi.

Intellectual mulkni himoya qilishga oid yangi qonunchilik yondashuvi uni tarmoqlararo huquqiy institut sifatida ko'rib chiqishdan iborat bo'lib, ixtirochilar va mualliflarning faoliyatning barcha sohalarida intellektual huquqlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlaydi, shu bilan birga, huquqni suiiste'mol qilish holatlari ham mavjud.

Intellectual mulk huquqlari himoyasini ta'minlash rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish, umumlashtirish, shuningdek, tashqi iqtisodiy savdoda ishtirok etuvchi mamlakatlarning bojxona xizmatlari bilan hamkorlikni faollashtirishni taqozo etadi. Ushbu masalalarning hal etilishi intellektual mulk huquqlarini himoya qilish bo'yicha bojxona tartib-taomillarini xalqaro standartlarga muvofiq soddalashtirish va uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuchli intellektual mulk himoyasi va investitsiyalar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bo'g'liqlik bor. Patentni himoya qilish darajasi past bo'lgan mamlakatlar ilmiy-tadqiqot ishlariga yalpi ichki mahsulotning 0,3% dan kamrog'ini investitsiya qiladi, himoya darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar esa olti baravar ko'p sarmoya kiritadi.

Ilm talab qiladigan tovar va xizmatlar ishlab chiqarishda qiyosiy ustunlikka ega bo'lgan rivojlangan davlatlar uni saqlab qolishga intiladilar va intellektual mulkni himoya qilishga yuksak e'tibor beradilar. Rivojlangan mamlakatlardagi ko'pgina kompaniyalar uchun ularning nomoddiy aktivlari hajmi moddiy aktivlari hajmidan oshadi. Bundan tashqari, iqtisodiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, intellektual mulk sohasidagi institutsional muhitning rivojlanishi innovatsion faollik ko'rsatkichlarining oshishiga olib keladi – oxirgi paytlarda bu, ayniqsa, himoya qilish bo'yicha xalqaro standartlarni qabul qilgan Hindiston va Xitoy misollarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu ham mamlakatlarda intellektual faoliyat

natijalarini yaratish uchun rag'batlarning kuchayishi, ham investitsiya jozibadorligining o'sishi, xususan, yuqori texnologiyalar sektori bilan bog'liq.

Shunday qilib, intellektual mulkning tabiati, turlari, himoya qilish usullari va ulardan foydalanish sohalari to'g'risida yaxlit va to'liq tushuncha ishlab chiqildi, bu bizga, jumladan, intellektual mulkning rivojlanish darajasiga ta'sir qilish darajasi haqida xulosa chiqarish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vikipediya. [Elektron resurs]. – URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Защита интеллектуальной собственности в Узбекистане: проблемы и пути их решения. [Электронный ресурс]. URL: <https://uzreport.news/analytics/zashita-intellektualnoy-sobstvennosti-v-uzbekistane-problemi-i-puti-ih-resheniya>
3. O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. – Lex.uz
4. Научные исследования экономического факультета. – Электронный журнал. – Том 7. – Выпуск 1.
5. Интеллектуальная собственность на рынке инноваций. / Г.И.Пашигорева // Проблемы современной экономики. – 2015. – №2. – С.37-41.